

ÇENGİ YAHUT DANIŞ ÇELEBİ

1883

Ahmet Mithat Efendi (1844-1912)

KİŞİLER

Daniş Çelebi Annesinin sihir ve büyülerinden etkilenen Daniş Çelebi, yirmi yaşında olmasına rağmen aklını yaşı kadar kullanacak seviyede değildir. Adeta bir hayal âleminde yaşayan Daniş'e eğlence maksatlı bir oyun kurulur. Sıradan cariye olan Peri'nin adeta bir peri kızı olarak gösterilmesi suretiyle Daniş'i kolayca kandırırlar. Şakayı gerçek sandığı için annesi Peri kızı satın almak zorunda kalır. Daniş efsundan büyüden korkan biri olarak kendini sürekli destur çekerek ve dikkat ederek korumaya çalışır. Annesinin ve Peri kızın yalanlarına hemen inanır. Sonunda dadısını öldürdüğü için hayli üzülse de yine olayı cinlerin işi sanarak onlar gibi kuş olup uçmak ister.

Saliha Molla Bilgiç bir kadın olan Saliha Molla, Daniş'in annesidir. Sihir, büyü ve tılsım işleri ile uğraşarak oğlunu bir abdala dönüştürür. Büyücülük sayesinde büyük bir zenginlik elde eder. Oğlunu çoğu zaman kandırmak zorunda kalır çünkü Gergüvani ile bir ilişkisi olduğunu oğlunun bilmesini istemez.

Peri Bir cariye olarak Saliha tarafından satın alınan Peri bunun karşılığında evin tüm nimetlerinden faydalanacak kadar kurnaz ve zekidir. Daniş'in kendisini peri sanmasını fırsat bilerek her istediğini yapan cariye kız, Daniş'in annesinin mal varlığını da sonuna dek kullanmak ister. Saliha Molla'nın yalanlarını en iyi şekilde devam ettiren Peri, Dilferah'ın öleceğini bile bile buna göz yumar ve Daniş'in daha fazla delirecek olmasını umursamaz. Kendini ve özgürlüğünü düşünen Peri, Saliha'nın paraları aldığı arkadaşı grubu ile evden peri gibi kaçması bir olur.

Dilferah Arap olan Dilferah, Daniş'in dadısıdır. Batıl şeylerle hiç inanmadığı için Daniş'i de ikna etmeye çalışır fakat başarılı olamaz. Bu nedenle Daniş'in anlayacağı dilden olayı ona anlatarak kızın efsunlu bir bıçakla öldürülmesi gerektiğine ikna eder. Lakin Peri durumu haber aldığı için Dilferah kendi planının kurbanı olur ve Daniş tarafından Peri yerine bıçaklanarak ölür.

Engürüsizade Kibardan bir adamdır.

Yahni Kapan Engürüsü'nin dalkavuşudur.

Efendiden misafirler, iki uşak ve oyuncu kızlar

ÖYKÜ

Engürüsizade'nin Daniş'e Oyunu. Kibarlardan bir zat olarak bilinen Engürüsü, cariyesi Peri'yi hicazkâr makamdan bir şarkı okurken dinler. O sırada aklına bir oyun gelir ve namı herkesçe duyulan Daniş'e latife etmek ister. Cariyesi Peri'ye sadece Daniş için görünür olacağı bir gece organize eder ve arkadaşı Yahni Kapan gibi kibar zatlara da çağırarak çengiller oynatır. Daniş'e neler edebileceklerini misafirlerine evvelden anlatan Engürüsü, ona edeceği oyuna pekiyi hazırlanır. Daniş geldiğinde ise ona özenli davranılır ve üzerinde annesinin ona attığı yalanın devamı olarak Süleyman-ı mührünü taşıdığı inancına göre yaklaşırlar. Kendisine normalde annesi Saliha Molla'nın aşığı olan Gergüvani tarafından iyilik maksatlı bir Peri kızı yollandığına inandırılır. Cariye Peri, rolünü çok iyi oynar ve Daniş'i istediği her şeyi yapabileceği dilerse görünmez olacağı bir Peri kızı olduğuna inandırır. Eğlence bitip herkes eve dağılacaklarında Daniş kızı da götürmek isteyince Engürüsü buna izin vermek istemez ve kavga çıkarır. Olayın gerçek yüzünü her ne kadar anlatmak istediyse de başarılı olamaz ve gürültüleri duyup oğlunu almaya gelen Saliha Molla, cariyenin parasını ödeyerek oğlunun inandığı şekilde yalanı devam ettirmek mecburiyeti ile kızı evlerine almak zorunda kalır.

Saliha ve Peri'nin İşbirliği. Daniş'in dadısı Dilferah evdeki durumdan rahatsız olur ve Peri'ye yüklenir. Peri ise bu durumu Saliha Molla ile paylaşır ve kendine arka çıkmasını ister. Saliha kıza ne dilerse yapabileceğini ve paradan yana sıkıntıların olmadığını söyleyerek Gergüvani ile buluşmak üzere çıkarken oğluna küplere binip Kaf dağına gittiğinin söylenmesini ister. Bahçede gördüğü minicik fareyi dev olacak diye korkuyla evde annesini ararken Peri'ye denk gelir. Onu oyalaması için tembihlenen Peri, hemen dört kişilik bir ekip bulur ve önce erkek kılığında getirttiği cariyeleri daha sonra kız olarak göstererek adeta kendisinin efsunlu olduğuna iyice inandırmak ister. Dilferah tüm bunları görüp Daniş'e acımakta ise de elinden bir şey gelmez. Peri, erkekleri kıza çevirme latifesini Daniş üzerinde

denemeye niyet edip eğlenmeye çalışırken Saliha Molla gelir ve oğlunu sakinleştirir, Peri'yi tebrik eder ve gelen cariye ekibi ile bir fasıl eşliğinde güzelce eğlenirler.

Daniş'in Hazin Sonu. Dilferah akli cin peride olan Daniş'i yola getirmek için farklı bir yol arar ve efsunlu bir bıçakla Peri kızdan kurtulması gerektiğini anlatır. Hayli zeki olan Peri kız durumu anlayınca dadıya bir kahve yaparak uyutur. Kendi yatağına kurulan hileyi Dilferah'a çevirir. Uyuyakalan kadını kendi gibi yatağına yatırarak bekler. Daniş her ne kadar çekinse de kalbine saplar bıçağı ve örtüyü açıp dadısını öldürdüğünü görünce inanamaz. Cin ve perilerin bu kötü fikrinden dolayı kendisi de musallat olacağını düşünür. Kendisini boğacaklarını hatta öldüreceklerini aklına getirdikçe daha çok delirir. O sırada bu evden paralarla kurtulmak isteyen Peri, dört kişilik çengi kız grubunun da yardımıyla cin ve periymiş evden uçacağına Daniş'i inandırır. Daniş de arkalarından korku içinde uçup kaybolmak isterken oyun biter.

TEMALAR

Batıl İnanışlar Üç perdeden oluşan "Çengi yahut Daniş Çelebi" adlı tiyatro eserinde tema batıl inanışlar ve onların doğurduğu olumsuz sonuçlar üzerinedir. Sihir ve büyü gibi olmayan şeylerin varlığına inanarak büyüyen bir bireyin nasıl aklını kullanamadığı ve sonunda diğer insanların bu durumdan nasıl faydalandığı olumsuz bir durum içinde hikâye edilerek anlatılır.

KARAKTER ANALİZİ

Daniş Çelebi (Uyumsuz)

Karakter Annesinin sihir ve büyülerinden etkilenen Daniş Çelebi, yirmi yaşında olmasına rağmen aklını yaşı kadar kullanacak seviyede değildir. Adeta bir hayal âleminde yaşayan Daniş'e eğlence maksatlı bir oyun kurulur. Sıradan cariye olan Peri'nin adeta bir peri kızı olarak gösterilmesi suretiyle Daniş'i kolayca kandırırlar. Şakayı gerçek sandığı için annesi Peri kızı satın almak zorunda kalır. Daniş efsundan büyüden korkan biri olarak kendini sürekli destur çekerek ve dikkat ederek korumaya çalışır. Annesinin ve Peri kızın yalanlarına hemen inanır. Sonunda dadısını öldürdüğü için hayli üzülse de yine olayı cinlerin işi sanarak onlar gibi kuş olup uçmak ister.

Aktiviteler Ahbaplarının kendisi için düzenlediği fasıl gecelerine katılmak, çengi oyunlarını izlemekten zevk almak gibi aktivitelerinin dışında bahçede gezinen Daniş, geceleri ortalarda pek dolanmayı sevmez. Okuduğu kitaplarda da büyü ve efsunlu şeylerden bahsedilir.

ÖRNEK ANILAR

Saf. Akli ile çoğu kez dalga geçilen Daniş, saflığı dolayısıyla çoğu kez kullanılır ve insanların alay konusu olur. Nitekim çağrıldığı davette de peri kızı kendini görünmez olduğuna Daniş'i kolayca inandırır: "(Ayağa kalkıp ileriye gelerek) Sizin gözünüz vardır ama görmezsiniz. Kulağınız vardır ama işitmezsiniz. Siz âlemin yalnız alâniyetini görürsünüz. Hafayâsını göremezsiniz. Çünkü gözünüz, kulağınız havass-ı simiviyye ile perveriş bulmamıştır. Ben size makîs değilim. Şimdi şu oda içinde sizin görmediklerinizi ben görüyorum, işitmediklerinizi ben işitiyorum."

Sabit Fikirli. Dadısının kendisini batıl inanışların olmadığı yönündeki uyarılarına da bir türlü inanmak istemeyen Daniş, kendisine peri olarak tanıtılan kızın da peri olmadığına inanması hayli güç olur. İnanmadığı için de asla kızdan ayrılmak istemez: "Nasıl cariyen. O peri kızdır. (Peri'ye) Kız! Sakla kendini şunlardan! Sakla, kimse seni görmesin. Bir küçük kuş ol da gel koynuma gir! Bir tılsımlı hâtem ol da gel parmağıma takıl!"

Korkak. Annesinin onu çoğu şeyden; karanlıktan, cinden, periden korkutması nedeniyle o evde yokken fareden dahi korkar: "-Evet benim! Annemi istiyorum annemi! Bahçede geziyordum, bir de baktım ki mini mini bir ifrit fare kıyafetine girmiş karşıma çıkmasını mı? O saat anladım. Soludukça büyüyecek, kedi kadar olacak. Köpek kadar olacak. Buzağı kadar olacak. Manda kadar olacak. Fil kadar olacak. Büyüye büyüye dev kadar olduktan sonra beni omuzlayıp Bahr-ı muhit'in öte tarafına götürecekt..."

Telaşlı. Daniş, dadısını öldürdükten sonra yaptığı ve düşündüğü işten pek çekinir ve başına bir şey geleceğini düşünerek telaşlanır: "- Vay! Peri be! Ta kendisi! Öyle ya! Peri bıçak ile helâk olur mu? İşte şimdi benim işim bitti. Acaba nerelere kaçsam? Ne yapsam. Ya beni boğuverirse? Fakat ne güzel kızlar? Bunlar beni boğmazlar. Boğsalar boğsalar demincekki ifritler boğarlardı. Onlar bir şey yapmadıktan sonra bunlardan hiç zarar gelmez (diye uzaktan uzağa yılışır. Kezalik üçüncü defa kızlar beyaz libaslar ile geldikleri zaman Daniş Çelebi şu sözleriyle ilân-ı hayret eder.)"

Saliha Molla (Kapalı)

Karakter Bilgiç bir kadın olan Saliha Molla, Daniş'in annesidir. Sihir, büyü ve tılsım işleri ile uğraşarak oğlunu bir abdala dönüştürür. Büyücülük sayesinde büyük bir zenginlik elde eder. Oğlunu çoğu zaman kandırmak zorunda kalır çünkü Gergüvani ile bir ilişkisi olduğunu oğlunun bilmesini istemez.

Aktiviter Gergüvani ile buluşup zenginlik içinde yaşayan Saliha Molla, fasıl ile eğlenmeyi pek sever. Büyü ve sihir ile ilgilenir.

ÖRNEK ANILAR

Koruyucu. Çocuğunu talim ve terbiye konusunda doğru eğitemeyen Saliha Molla, onun huyunu bilerek yaklaşır ve çoğu zaman aşırı koruyucudur: "Fakatı makatı yok. Ben oğlumun büsbütün çıldırtmam. Peri mutlaka bu akşam bize gidecek."

Bencil. Peri eve geldiğinde ona gösterdiği samimiyet ve bonkörlük esasında kendi yaptığı gizli şeyleri saklaması veya kendisini yokluğunda idare etmesi içindir: " -Zarar yok zarar yok! Bu eziyetlere ne kadar tahammül edersen, o kadar gözüme girersin. Daniş Çelebi dâr-ı dünyada bir tanecik oğlumdur. Benim gibi bir cincinin oğlu olmayıp da cinlerden, perilerden, sihirlerden, tılsımlardan hâli bir yerde büyüseydi, o da böyle karışık olmazdı ya!"

Peri (Kapalı)

Karakter Bir cariye olarak Saliha tarafından satın alınan Peri bunun karşılığında evin tüm nimetlerinden faydalanacak kadar kurnaz ve zekidir. Daniş'in kendisini peri sanmasını fırsat bilerek her istediğini yapan cariye kız, Daniş'in annesinin mal varlığını da sonuna dek kullanmak ister. Saliha Molla'nın yalanlarını en iyi şekilde devam ettiren Peri, Dilferah'ın öleceğini bile bile buna göz yumar ve Daniş'in daha fazla delirecek olmasını umursamaz. Kendini ve özgürlüğünü düşünen Peri, Saliha'nın paraları aldığı arkadaş grubu ile evden peri gibi kaçması bir olur.

Aktiviter Raks etmek, şarkı söylemek, şiir okumak gibi yeteneklerinin yanı sıra hayli oyuncu olan Peri, rolünü çok iyi oynar. Talim ve terbiye eğitimlerini Engürüsü'nin cariyesi iken alır.

ÖRNEK ANILAR

Yalancı. İyi bir oyuncu olan Peri, Daniş'i kandırmak için yalan söyler ve yalanlarında hayli başarılıdır: "-İyi ama annenizi göremezsiniz, onlar demincek Gergüvani ile beraber küplere bindiler, ellerine yılandan birer kamçı aldılar, havayî fişengi gibi vıjjjj diye uçtular, gittiler."

Uyanık. Daniş yanına annesini aramak üzere korkuyla geldiğinde ona olan gücünü ve korkusuzluğunu göstermek için fare ile konuşarak Daniş'i telaşlandırır: "-Sen korkma! Ben şimdi hem onu tekdir ederim, hem de ona gördürecekim bir işim vardır. (Fareye) Seni edebsiz seni! Sen mâlik-i mühr-i Süleyman Daniş Çelebi'yi ne hadle' korkutuyorsun? (Güya fare bir şey söylüyormuş da dinliyormuş gibi yaparak) Ha? Ne diyorsun? Acayıp!"

Kurnaz. Saliha Molla'nın kendisine neden iyi davrandığını bildiği için ona karşı da dürüst olmaz ve kurnaz davranır: "Gergüvanî ile tılsım kaynatacaklar da bu tatlı diller, bu güleç yüzler, ipek kadifeler hep onun için. Sen bu şeytanet yoluna giderken ben geliyordum cadı! Budala oğlunu artık bir şeyle zabtedemediğinden zavallı divaneyi benim yalancıktan periliğimle aldatışım, cadının menfaatine pek muvafık geldi. Neme lâzım benim! Ben yiyeyim, içeyim, giyineyim, kuşanayım, gülüp oynayım, zevk ve safa edeyim de ne olursa olsun! Zaten cadının aradığı da bundan ibaret değil mi?"

Acımasız. Dilferah yalanları görmeye daha fazla tahammül edemeyip kendisinden kurtulmak istediğinde onun oyunu Dilferah'a oynar. Ve kadının öleceğini bile bile onu kendi yatağına koyar: "- Ey bunak Dilferah! Nasıl? Daniş Çelebi'nin âlem-i balaya seyahati gibi sen de seyahat ediyor musun? Bu seyahat âlem-i bâlâ seyahati değil içerki odadan buraya kadar bir seyahat ki yolun nihayeti de âlem-i ahirete çıkacak. (Kızlara) Kızlar! Şimdi şu yarı ölünün etrafında birinci raksı yapacağız. Asıl tertibimizden hariç ise de, bu da dadı kalfa için bir çaba olsun."